

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 5, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.76

*Т. С. Пасажко,
аспірант кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
Н. О. Шпигоцька,
аспірант кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕПОЗИТІВ НАСЕЛЕННЯ В ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РЕСУРС БАНКІВ

*T. S. Pasazhko,
PhD student at the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv
N. O. Shpygotska,
PhD student at the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

HOUSEHOLD DEPOSITS TRANSFORMATION INTO BANKS' INVESTMENT RESOURCES

Розглянуто основні мотиви населення України щодо формування заощаджень. В процесі дослідження виявлено, що найбільший рівень довіри серед фінансових інституцій населення надає банківським установам.

Автори дійшли до висновку, що банківські депозити, через існування системи гарантування вкладів та досить високу ринкову дохідність є найбільш привабливим інструментом для зберігання заощаджень.

Проаналізовано динаміку заощаджень населення та банківських депозитів населення України. Було виявлено, що вклади населення будучи одним із ключових джерел формування інвестиційних ресурсів банків є найбільш вразливими до зміни ринкової кон'юнктури та стану економіки, через цю сукупність ризиків притаманних даному фінансовому ресурсу банків є досить високою.

Авторами запропонована низка заходів щодо вдосконалення банківського механізму трансформації коштів населення в інвестиції.

The main reasons for Ukrainian household savings formation have been overviewed. The study found that the highest level of confidence among financial institutions is concentrated to banking institutions.

The authors concluded that banking deposits, through the system of guaranteeing deposits and relatively high market yield are the most attractive tool for household savings accumulation.

The dynamics of household savings and deposits in Ukraine has been analyzed. It was found that household deposits as a key source of investment resources of banks are most vulnerable to changes by market conditions and the economic situation. As a result, risks inherent in this set of financial resources of banks are quite high.

The authors proposed a number of measures to improve the banking mechanism of household savings into investments.

Ключові слова: заощадження населення, банківські депозити, довіра до фінансових інститутів, фінансові ресурси банків, інвестиційні ресурси банків.

Keywords: household savings, banking deposits, financial institutions confidence, banks' financial resources, banks investment resources.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України свідчить про значну кількість проблем майже у всіх секторах. Чи не найголовнішим питанням розвитку національної економіки та реформування більшості галузей потребують величезних фінансових ресурсів, яких, нажаль, зараз немає у розпорядженні. Якщо врахувати, той факт, що доступ до зовнішніх джерел фінансування для України здебільшого знаходиться у площині політичного вирішення, то внутрішні ресурси та їх ефективне використання є саме тим ресурсом, що може стати визначальним для стимулювання подальшого розвитку. Саме з цієї позиції особливо актуальним є питання дослідження трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси банків як ключових фінансових посередників при фінансуванні інвестицій в економіку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові аспекти ролі заощаджень в економіці досліджували класики економічної теорії А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс та інші, найбільшого поштовху в вивченні дане питання дістало в роботах Дж. М. Кейнса, М. Фрідмена, Дж. Р. Хікс і ін.

Серед вітчизняних вчених які досліджували депозити населення в аспекті формування ресурсів банків слід виокремити: С. Аржевітіна, О. Ватаманюка, Т. Кізіму, І. Лютого, В. Міщенко, М. Савлука та ін.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є виявлення рівня довіри населення до банківської та фінансової системи, аналіз стану депозитів населення в економіці України та надання рекомендацій щодо вдосконалення банківського механізму трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшу частину останнього сторіччя в нашій державі функція залучення заощаджень населення в Україні знаходилася в монопольному віданні радянської держави і лише останні двадцять років Незалежна Україна намагається побудувати власну капіталістичні фінансову систему. Головним і єдиним інвестором в ті часи була держава. Саме вона визначала пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку і формувала інвестиційний портфель підприємств та галузей за рахунок традиційних на той час джерел: дотацій уряду, капіталізації прибутку і амортизаційних відрахувань. Неможливість випуску власних цінних паперів підприємством виключала інвестування засобів населення. Тим не менш після завоювання незалежності, відмовившись від колишньої системи управління залученням заощаджень, українська держава стикнулася з низкою проблем як економічного так і інституційного плану. Етап переходу до ринкової економіки хоча й підтверджений провідними всесвітніми організаціями, але фактично не завершився. Ключовою проблемою в даному плані є розвиток фінансової та банківської системи та вдосконалення механізму залучення та трансформації заощаджень населення в інвестиційні процеси.

Заощадження домогосподарств є важливим фактором соціально-економічного розвитку держави та залишається основним джерелом інвестиційних ресурсів у більшості країн світу. Виконуючи свою відтворювальну функцію, через механізм банківської системи, заощадження відіграють вирішальну роль у процесі розширеного відтворення, створенні доданої вартості [1][2].

Для визначення рівня довіри населення до різноманітних фінансових інституцій варто навести наступні дані: у червні 2010 року в рамках проектів USAID (United States Agency «International Development») «Розвиток ринку капіталів» і «Розвиток фінансового сектору» було оприлюднено результати опитування суспільної

думки щодо рівня довіри населення України до фінансово-кредитних інституцій. Дослідження проводила українська компанія GfK Ukraine, що спеціалізується на вивченні громадської думки, серед 2 000 громадян, що мешкають у різних регіонах України. На питання: «Оцініть, будь ласка, рівень вашої довіри до різних фінансово-кредитних установ за такою шкалою: «повністю довіряю», «скоріше довіряю», «скоріше не довіряю» чи «зовсім не довіряю». Результати здійсненого опитування населення наведені на рис. 1.

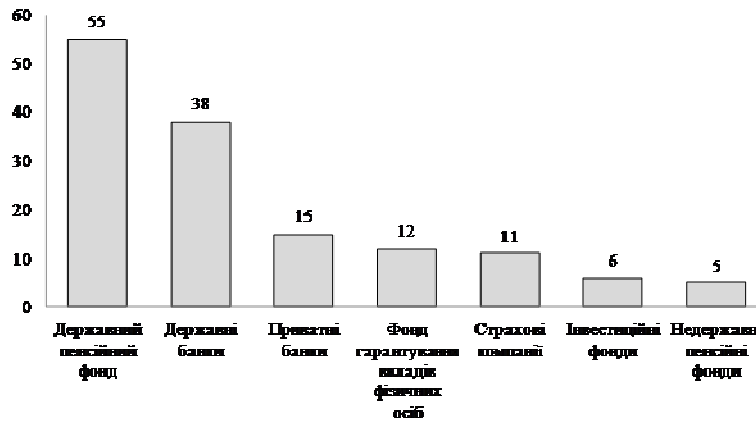

Рис. 1. Рівень довіри населення України до фінансово-кредитних інституцій у 2010 році [5]

За результатами опитування, лише 15% респондентів відповіли «повністю довіряю» та «скоріше довіряю» приватним банкам і 38% – державним банкам, інші ж фінансові посередники майже не мають довіри населення. Високий рівень довіри до Державного пенсійного фонду (55%) та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (12%) наочно підтверджують, що довіра населення в першу чергу ґрунтується на гарантованості доходів які можливо отримувати.

Цей факт є дуже важливим при розбудові фінансового механізму активізації заощаджень населення та засвідчує, що одним із найважливіших кроків має стати підняття іміджу фінансового сектору в очах споживачів фінансових послуг.

Крім того, на нашу думку, в аспекті даного дослідження слід нагадати результати опитування представниками проекту «FINREP» щодо мотивів заощаджень населення, серед яких класично було запропоновано:

- заощадження, спрямовані на задоволення майбутніх потреб (освіта, товари тривалого користування та ті, що задовольняють другорядні потреби й ін.);
- страхувальний мотив (на пенсію, на випадок хвороби, смерті);
- мотив міжгенераційних трансфертів (виховання і навчання дітей, допомога родичам та ін.);
- мотив отримання додаткового доходу (спекулятивний)

В табл. 2.1. наведені дані, щодо опитування респондентів «FINREP» на рівні країни.

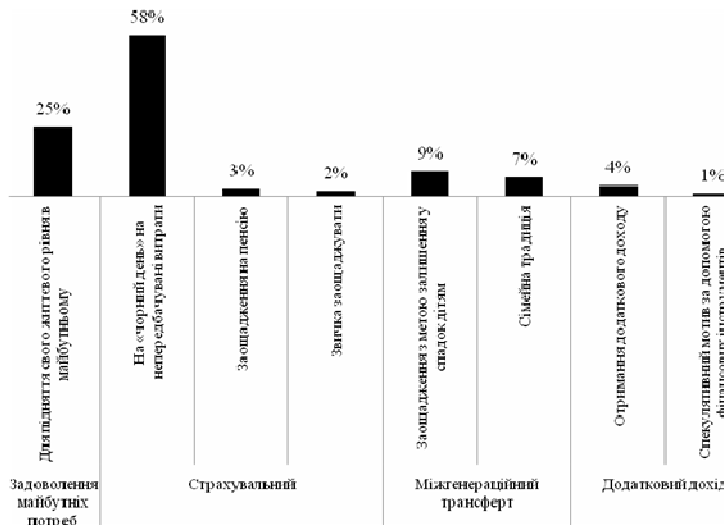

Рис. 2. Мотиви заощаджувальної поведінки населення України за даними «FINREP» (складено автором за матеріалами джерела 5)

Отже, розглядаючи дані на рис. 2. знову ж таки можна прийти до висновку що лева частка заощаджень формується з метою формування певного страхового фонду (страхувальний мотив - 63%), та мотив забезпечення наступного споживання, тобто для задоволення майбутніх потреб – 25%.

Аналіз статистичних даних чітко засвідчує, що при номінальному зростанні доходів фізичних осіб відбувається тенденція зростання їх заощадження у банківських установах. Так, варто розглянути обсяги та динаміку відношення вартості активів ІСІ та банківських депозитів до ВВП, що наведені в табл.1.

Таблиця 1.
Порівняння обсягів і динаміки активів ІСІ та коштів на банківських депозитах, із ВВП у 2014 році

	2013		2014		Зміна	Зміна частки у ВВП	
	млн. грн.	частка у ВВП	млн. грн.	частка у ВВП		проц. п.	%
ВВП (у фактичних цінах)	1465198	X	1566728	X	6.9%	X	X
Банківські депозити	669 974	45.7%	675 093	43.1%	0.8%	-2.64	-5.8%
Активи ІСІ	177 523	12.1%	205 359	13.1%	15.7%	0.99	8.2%

Джерело: складено автором за даними НБУ та УАІБ.

Так, порівняно з депозитами у банках, що зросли у 2014 році всього на 0.8%, інвестиційні фонди показали значне випередження темпів приросту у порівнянні зі зростанням ВВП – 15.7%, якщо частка депозитів у ВВП скоротилася на 2.6 в.п., то активів ІСІ зросла на – на 0.99 в.п. (табл. 1).

Однак, обсяги депозитів фізичних осіб в три рази перевищують активи ІСІ (в тому числі і корпоративних ІСІ), що підтверджує думку про провідну роль банківських депозитів в процесі акумулювання та трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси.

З огляду на все вище зазначене слід розглянути рівень привабливості для зберігання заощаджень населення в формі банківських депозитів та у формі інших фінансових інструментів (вклади в ІСІ, НПФ, страхування життя, пайові та боргові цінні папери). З метою подібного аналізу автори пропонують обрати 3 ключових фактори: строковість, дохідність та ризикованість. Графічне відображення рівня привабливості депозитів населення та інших фінансових інструментів наведено на рис. 3.

Рис. 3. Ключові характеристики умовно-активних та активних заощаджень в економіці України (складено авторами)

Аналізуючи рис. 3. слід зазначити, що фактично привабливість банківських депозитів в порівнянні з іншими фінансовими інструментами враховуючи дуже низький рівень схильності населення до ризиків (описаний вище) є дуже високою. По суті конкурентні переваги інвестиційних фінансових інструментів полягають лише у потенційній можливості генерування більших доходів для населення, що в умовах перманентної кризи в економіці, є майже неможливим.

В результаті дослідження заощаджень населення та рівня зростання депозитів населення в банках було виявлено, що приблизно до 50% заощаджень населення в період з 2007 по 2014 роки направлялися в банківський сектор для накопичення у формі депозитів. Крім того аналізуючи рис. 4. Можна помітити, що ошадна поведінка населення є дуже чутливою до економічної кон'юнктури та процесів розгортання фінансово-економічних криз (кінець 2008 та 2014 рр.). Тому з точки зору банківської системи такий фінансовий ресурс як депозити населення є досить нестабільним.

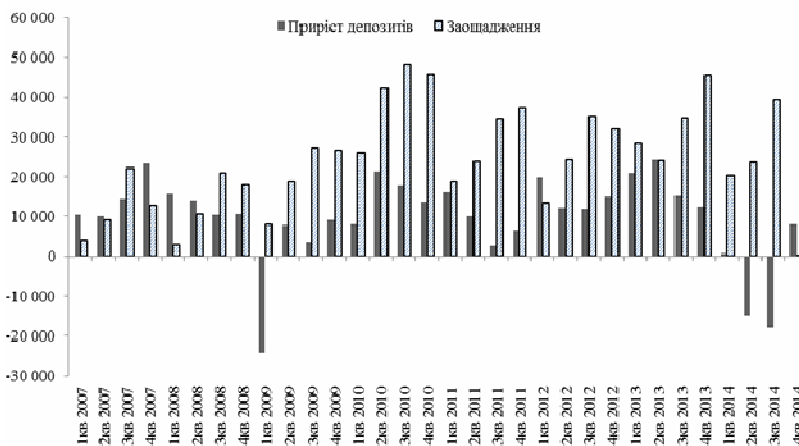

Рис. 4. Динаміка приросту заощаджень та банківських депозитів населення (складено авторами за даними НБУ)

Відсутність же суттєвої концентрації заощаджень населення у вітчизняних фінансових інституціях, на наш погляд, пов'язано із низкою причин, а саме: відсутністю повноцінного цивілізованого національного фінансового ринку, здатного працювати із дрібним інвестором по усіх сегментах; недостатнім розвитком інституту фінансового посередництва (зокрема, небанківських фінансових установ, спроможних стабільно і ефективно співпрацювати з населенням); обмеженою пропозицією фінансових послуг і відсутністю спеціальних інвестиційних інструментів, призначених для роздрібного інвестора; недовірою до діяльності держави загалом та фінансових посередників зокрема, що пов'язано із негативним досвідом співпраці населення із цими суб'єктами на початковому етапі ринкових реформ; неналежним рівнем фінансової грамотності населення та відсутністю культури інвестування заощаджень у кількох поколіннях населення країни; відсутністю зрозумілої, доступної інформації для основного потенційного інвестора національної економіки – домашніх господарств; незрілістю інституту фінансового (інвестиційного) консультування фізичних осіб; відсутністю ефективного податкового стимулювання інвестицій громадян; обмеженістю сфери застосування інвестиційних механізмів на фінансовому ринку України загалом та відсутністю ефективного системи державних гарантій збереження заощаджень населення зокрема. До причин описаної інвестиційної поведінки можна також віднести: низький рівень заощаджень в основних груп населення; високий рівень тінізації економіки; слабка інформованість домогосподарств щодо інвестиційних можливостей і негативний досвід[7].

Радикальним методом повернення довіри до банківської системи є реформаторський. Його слід пов'язувати з побудовою новітньої банківської моделі, в якій у питаннях відновлення довіри повинні бути розширені механізми забезпечення функціонування системи за мінімальних ризиків. Одночасно оновлення банківської системи неможливо без якісно нової організації інформаційної роботи, орієнтованої на громадськість. Вона повинна бути високопрофесійною і зрозумілою для непрофесіоналів. Останні повинні розуміти не тільки функції системи, а й розуміти її надійність. Для цього банки повинні розробляти такі системи фінансового обслуговування, які забезпечували б глибоке розуміння клієнтами суті та можливостей послуг, що пропонуються. Найближчим часом посиляться попит на довіру в розумінні того, що всі будуть шукати відповідь на питання: «Кому ж усе-таки можна довіряти?» Це означає, що всі суб'єкти товарно-грошових відносин будуть мати потребу в якісній інформації щодо надійності фінансово-кредитних установ.

Станом на 01.01.2015 року загальні активи банківської системи України становили 1,316,9 млрд. грн.. При цьому сукупний капітал банків склав 148,0 млрд. грн., або 11,0% від сукупних активів банків. Власний капітал являє собою найбільш стабільну складову ресурсної бази банківської системи та не має часових

обмежень у застосуванні, проте основними його функціями лишаються захисна та регулююча. А основним джерелом нарощення активів банків є залучення коштів клієнтів – фізичних та юридичних осіб.

Рис. 5. Агрегована структура пасивів банків України станом на 01.01.2015 року (млн. грн.)
(складено авторами за даними НБУ)

Кошти клієнтів – фізичних та юридичних осіб – складають основну пасиву балансу вітчизняних банків та станом на 01.01.2015 року загалом становили 718.2 млрд грн., або 55% від загальної вартості активів банківської системи України. При цьому сума коштів фізичних осіб склала 422.7 млрд грн., або 32% від загальної вартості активів. Тобто саме депозити фізичних осіб становлять собою майже третину сукупних ресурсів комерційних банків. Якщо ж розглянути строкову структуру таких вкладів – слід відмітити, що серед них превалюють короткострокові депозити.

Серед вкладів фізичних осіб – загальна вартість депозитів строком погашення більше 2 років становила 14.6 млрд грн., або 4% від загальної вартості вкладів домогосподарств та лише 1% від загального обсягу пасивів банківської системи України станом на 01.01.2015 року.

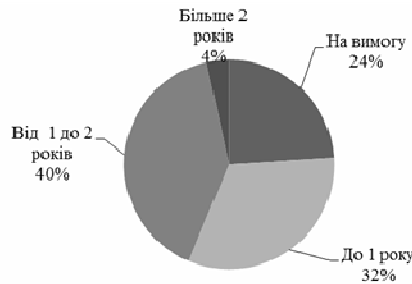

Рис. 6. Депозити домашніх господарств у розрізі строків погашення станом на 01.01.2015 року (млн. грн.)
(складено авторами за даними НБУ)

Така структура залучених ресурсів комерційних банків України говорить про не тільки про значну залежність банківської системи від динаміки притоку або відтоку депозитів населення, але і має суттєвий дисбаланс між короткостроковими та довгостроковими депозитами. І хоча дана статистика в цілому відповідає середньоєвропейському значенню частки депозитів населення у сукупних пасивах банківської системи, переважна більшість депозитів в банківській системі України є короткостроковою. Враховуючи також той факт, що до Травня 2015 року вкладники по всім депозитам мали право на дострокове розірвання депозитної угоди, фактично 100% депозитів населення незалежно від строків депозитної угоди, мали характер депозитів до запитання. Це призводило до суттєвих відтоків депозитів населення з банківської системи України в умовах кризових явищ в економіці, що підривали довіру до банківської системи в цілому.

Так, динаміка депозитів населення в період світової фінансової кризи 2008-2009 років свідчить, що відтік депозитів населення з банківської системи України становив близько 25 млрд. грн. (рис. 4). Це пояснюється як падінням заощаджень населення за період через економічний спад в країні, так і втратою довіри до фінансових інститутів в країні. При цьому частка депозитів населення в структурі сукупних пасивів комерційних банків в Україні скоротилася з 28% на кінець Липня 2008 року до 23% на аналогічну дату 2009 року (рис. 7).

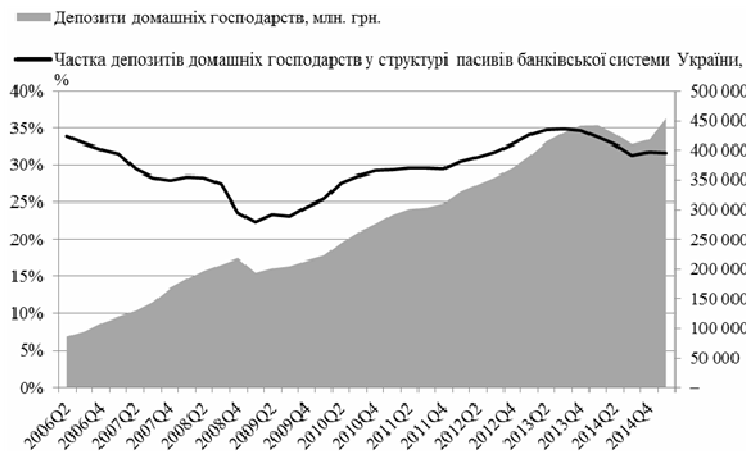

Рис. 7. Динаміка депозитів домашніх господарств та їх частка у структурі пасивів банківської системи України (млн. грн.)
(складено авторами за даними НБУ)

Аналогічні тенденції спостерігаються в банківському секторі України і сьогодні – у зв'язку з політичною, економічною та соціальною кризами в країні за період з 1 кварталу 2014 року до кінця 1 кварталу 2015 року відтік депозитів населення в країні склав більше 60 млрд. грн. національній валюті та майже 9 млрд. дол.

в іноземній (вартість вкладів населення у іноземній валюті розрахована авторами по офіційному курсу НБУ) свою чергу, це призвело до падіння частки депозитів населення в сукупних пасивах банківської системи з 35% на кінець 2013 року до 32% на кінець 1 кварталу 2015 року. Дані тенденції призводить не лише про падіння темпів кредитування національної економіки комерційними банками, а і до кризи ліквідності самих банківських установ.

Тобто, можемо сказати, що перед українськими комерційними банками стоїть проблема розбалансованості строків залучення і розміщення ресурсів, що створює проблеми у забезпеченні необхідних обсягів кредитування національної економіки. І хоча це є не єдине обмеження до нарощення обсягів кредитування національної економіки – воно стосується найбільшого елементу ресурсної бази банків – коштів фізичних осіб, що становлять майже третину загальної вартості пасивів банків. Тому важливим напрямком поліпшення умов функціонування національної банківської системи є формування стабільної ресурсної бази вітчизняних банків, що є ключовою ланкою вітчизняної фінансової системи. При цьому необхідним є не лише забезпечення стабільного притоку вкладень з боку домогосподарств та суб'єктів господарювання, проте залучення вкладів на більш довгі строки. Це має підвищити ефективність виконання банками трансформаційної функції та забезпечити національну економіку достатньою кількістю кредитних ресурсів для реалізації необхідних інвестиційних програм з відповідними часовими горизонтами. І хоча в Травні 2015 року Верховна Рада України ухвалила закон, що фактично забороняє дострокове зняття депозитів населення, якщо відповідна можливість не передбачена депозитною угодою, це може призвести до широкого попиту депозитів до запитання. В даному випадку необхідним є підвищення інвестиційної привабливості довгострокових вкладень для населення.

Серед інших напрямів поліпшення умов функціонування національної банківської системи слід також підкреслити необхідність загального оздоровлення фінансової системи України та фінансового стану вітчизняних підприємств, забезпечення прозорого функціонування фінансових ринків та механізмів курсоутворення, що забезпечить підвищення довіри до вітчизняної фінансової системи та стимулюватиме довгострокові та стабільні вкладення клієнтів банків. Ще одним з актуальних напрямів активізації банківського кредитування з метою реалізації інвестиційного потенціалу національної економіки є концентрація банківського капіталу у формі злиття та поглинання, утворення банківських консорціумів та синдикатів тощо, що дозволяє забезпечити достатні обсяги фінансування для реалізації масштабних інвестиційних проектів та забезпечити оптимальне управління інвестиційними ризиками.

Найважливішими пріоритетами в процесі залучення заощаджень населення, на наш погляд, повинні стати:

- консолідація інтересів учасників ощадного процесу на основі створення системи узгодження їх інтересів;
- багатоглобова спрямованість, що полягає в акумуляції заощаджень населення на реалізацію проектів в пріоритетних галузях економіки (пріоритетних, по-перше, для населення, яке вкладає свої кошти, по-друге, з точки зору інтенсифікації розвитку регіону);
- здатність реалізувати диференційований підхід до вкладень в різні напрями: як за видами, так і за термінами їх реалізації;
- нормативно-правова захищеність методів і організаційно-економічних форм підприємництва.

Висновок: Враховуючи сучасний стан розвитку економіки України загалом та банківського сектору зокрема, слід зазначити, що заощадження населення є ключовим фінансовим ресурсом банків. Однак, враховуючи чуттєвість населення до перманентних ризиків як суб'єктивного так і об'єктивного порядку такий фінансовий ресурс для формування інвестиційних ресурсів банків є досить ризиковий. Таким чином особливо актуальною в цьому аспекті є робота направлена на збільшення довіри населення до банківського сектору, зниження кредитних ризиків банків, спеціалізацію банківських продуктів відповідно до цілей населення та вдосконалення банківського нагляду за порушеннями прав всіх учасників ринку (зняття напруги у суспільстві та бізнесі).

Література.

1. Аржевітін С. Сукупні заощадження населення в умовах державного регулювання ресурсного потенціалу банків України [Текст] / С. Аржевітін // Економіст. – 2010. – № 10. – С. 20–22.
2. Вожжов А.П. Використання змінної частини поточних пасивів банків як інвестиційних ресурсів / А.П. Вожжов // Вісник НБУ. – 2003. – № 12. – С. 18–21
3. Кізіма Т. Стратегії та моделі фінансової поведінки домашніх господарств в сучасних умовах [текст] / Т. Кізіма // Економіка та підприємництво. – 2009. – №7 – С. 12–19.
4. Кондрацька Н.М. Сучасний стан та особливості трансформації заощаджень домогосподарств через банківські інструменти [текст] / Н. М. Кондрацька // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. - 2013. - Вип. 19, № 1. - С. 184–192.
5. Пенсійна реформа в Україні: дослідження суспільної думки 2010 / Проект USAID «Розвиток ринків капіталу», Київ - 22 липня 2010 р.
6. Петренко Я.С. Неорганізовані нагромаджені заощадження в механізмі трансформації заощаджень в інвестиції [текст] / Петренко Я.С. // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 54–59.
7. Рудан В. Особливості формування депозитної бази вітчизняних банків та її вплив на ліквідність банківської системи [Текст] / Рудан В. // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2009. - № 16. – С. 23–34.
8. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України // режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

References.

1. Arzhevitin S. (2012) "Total household savings in terms of government regulation of Ukrainian banks resource potential", Economist, vol. 10 – pp. 20–22.
2. Vozhzhov A.P. (2003) "Usage of variable part of current banking liabilities as investment resources", Visnyk NBU, vol. 12, - pp. 18–21
3. Kizyma T. (2009) "Strategy and financial behavior of households in modern conditions", Svit Finansiv, vol. 2 (19), pp. 86–96.
4. Kondratska N.M. (2013) "Current status and characteristics of transformation household saving through bank instruments", Problemy ratsional'noho vykorystannya sotsial'no-ekonomichnoho ta pryrodno-resursnoho potentsialu rehionu: finansova polityka ta investytsiyi, vol. 19, - pp. 184–192.
5. Pension reform in Ukraine: the study of public opinion 2010 / Project USAID «Capital Markets» Kyiv - July 22, 2010
6. Petrenko Ya. S. (2010) "Unorganized accumulated savings in the mechanism of transformation of savings into investments", Ekonomika Ukrainy, vol. 1 - pp. 54–59.
7. Rudan V. (2009) "Features of formation of the deposit base of domestic banks and its impact on the liquidity of the banking system", Ukrayins'ka nauka: mynule, sychasne, maybutnye, vol. 16. – pp. 23–34.
8. Official Website of the National Bank of Ukraine <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

Стаття надійшла до редакції 18.05.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"